

A skót gazdaság múltja és jövője

**A régió változásainak áttekintése egy ipartörténeti és egy
gazdaságpolitikai esettanulmány segítségével**

Jelige: GPR 215

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Bevezetés	2
1. Történelmi előzmények: Skócia gazdasági fejlődésének kronologikus bemutatása, annak hátterének elemzése	4
1.1. Skócia gazdasági és politikai viszonyainak áttekintése az I. világháborúig	5
2. Esettanulmány: A Clyde folyó menti hajógyártás története	14
2.1. Bevezetés	14
2.2. Az ipari fellendülés feltételei	14
2.2.1. A skóciai szénlelőhelyek.....	14
2.2.2. A skót polgárság	16
2.2.3. A skót munkásság	16
2.3. A Clyde menti hajóipar kronologikus bemutatása	16
2.4. Megfigyelések a Clyde-parti hajóiparban dolgozó munkásság későbbi sorsa kapcsán	22
3. Esettanulmány: Skócia gazdasági autonómiája és annak jövője.....	25
3.1. Bevezetés	25
3.2. Skócia mint gazdasági szereplő a nagyipari termelés korában	25
3.3. A Skót Nemzeti Párt és az északi-tengeri olajkincs	26
3.4. Az ipari volumen csökkenésének hatása az 1980-as években	28
3.5. A skót kormány jelenlegi jogkörei	28
3.6. Tervezések a skót kormány jogköreinek kiszélesítésére.....	30
3.6.1. A jelenleg tervezett Scotland Bill.....	30
3.6.2. A függetlenséggel járó kérdések	30
3.6.3. A „devo-max” – önálló költségvetést Skóciának?	31
3.6.4. A „devo-plus” – egy új javaslat.....	32
3.7. A vita összegzése; kitekintés.....	32
Összegzés.....	33
Forrásjegyzék.....	34
Hivatkozott irodalom.....	35

Bevezetés

A közép-európai ember ritkán olvas Skóciáról, hacsak nem egyéni érdeklődés motiválja. Pedig nagyon érdekes tanulságokat nyújthat számára: a külső szemlélő gyakran közelíti meg a témát két eltúlzott irányból. Az egyik esetben meglepődik a skót nemzeti identitáson, hiszen Skócia számára mindig is egy gyönyörű tájat jelentett, ahol a múltat hagyományörzők ápolják, s az angol nyelv dominanciáját, ha tisztában van vele a kívülálló, gyakran tekinti a „britség” döntő jelének. Szintén túlzásba esik az a szemlélő, aki a hagyományos közép-európai nemzetfelfogásból kiindulva nem érti, miért nem „szabadítják fel” magukat a skót nemzet fiai az angol „rabiga” alól. Engem, szintén közép-európaiként, a téma felfedezése érzésem szerint nyitottabbá tett, hiszen megismerhettem egy olyan nemzetfelfogást, amely az újkor kezdetén, némiképpen a kontinéntálistól elválva, kettőssé vált. Ennek kapcsán éreztem úgy, hogy a Skócia iránti érdeklődésemet e téma mentén érdemes lehet akár feldolgozás tárgyává is tenni.

A skót történelem állomásait vizsgálva feltűnő jelenség volt számomra, hogy a vizsgált időszakban megfigyelhető politikai változások (avagy mozdulatlanság) többnyire mindig a gazdasági racionalitáshoz kötődtek, egyszóval megmagyarázhatóak voltak a politikai preferenciák változásai a felismert skót érdekekkel. (Ez olyan érdekességekre mutat rá, amely szerint például skót érdeknek számított elsősorban britnek lenni a XIX. században, ám ez visszaszorult, amikor felerősödtek a gazdasági különbségek.) Véleményem szerint ez ellentétben áll a hagyományos közép-európai nemzetfelfogással, amely sokszor a beolvadástól félve gazdasági előnyök visszautasítására is hajlandó volt az önállóságért.

Skócia 2014 őszén minden valószínűség szerint népszavazást tart a függetlenségről. Ez volt az egyik ok, amiért úgy döntöttem, foglalkozom ezzel a kérdéssel: időszerű, amellet, hogy érdekes. Véleményem szerint ahogy a történelem során annyiszor, a skótok gazdasági mérlegelés után fognak választ adni a népszavazás kérdésére. Ezért gazdaságuk múltjának és jelenlegi kihívásainak megértése kulcsfontosságú ahhoz, hogy ne csak felületes véleményt fogalmazhassanak meg a kérdésről a kívülállók.

A dolgozat kronologikus rendben igyekszik rendszerbe foglalni és összekötni a modern Skócia gazdasági és politikai kihívásait. Az első fejezet kronologikusan mutatja

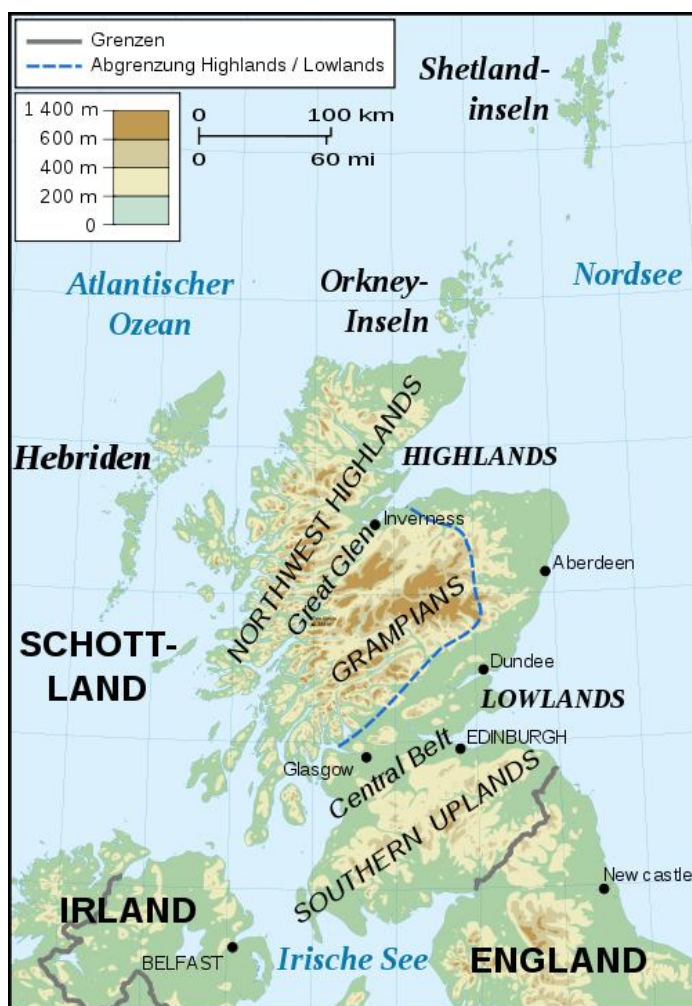
be a skót gazdaságot, végighaladva annak történelmi állomásain, és bemutatva a politikával való kapcsolatot. Ezt az általánosabb bemutatást teszi egy egésszé két esettanulmány, amelyek közül az egyik az ipari fejlődésre koncentrál a hajógyártás példáján keresztül, a másik pedig a skót nacionalizmus gazdasági vonatkozásait veszi szemügyre. Ez alapján azt gondolom, képet kaphatunk a skót gazdaság múltbeli és jelenlegi kihívásairól. Az esetleges függetlenség kapcsán segíthet megérteni azt, pontosan mit is jelent a skótoknak ez a kérdés, valamint eldönteni, mire számítsunk: milyen tényezők határozhatják meg, hogy Skócia fenntartja-e az Egyesült Királyság több mint 300 éves intézményét, vagy önálló országgá válik Európában?

1. Történelmi előzmények: Skócia gazdasági fejlődésének kronologikus bemutatása, annak háttérének elemzése

Ebben a fejezetben Skócia gazdaságának történelmi állomásait szeretném áttekinteni, természetesen kitekintésekkel a társadalmi és politikai háttérre. Szándékom szerint a kezdetektől mutatnám be Skóciát, ám igyekszem nagyobb figyelmet fordítani az időben közelebbi eseményekre.

Az áttekintés előtt először is megjelenítem Skócia térképét. A térkép az egész dolgozat során hasznos segítséget jelenthet az abban foglaltak könnyebb megértéséhez:

1. ábra Skócia térképe¹

Forrás: Worldofmaps.net, é. n.

¹ A német nyelvű szövegrészek fordítása: Grenzen = határ; Abgrenzung = elválasztó határ (a Felföld és az Alföld között); Schottland = Skócia; Irland = Írország; Hebriden = Hebridák; Orkney-Inseln = Orkney-szigetek; Shetland-Inseln = Shetland-szigetek; Atlantischer Ozean = Atlanti-óceán.

1.1. Skócia gazdasági és politikai viszonyainak áttekintése az I. világháborúig

Skócia a középkorban (a IX. századtól kezdve) volt önálló királyság. A XIII. század végétől lépett először harcba déli szomszédjával, Angliával, amellyel szemben sikeresen védte meg függetlenségét. Ezek a harcok jelentették és jelentik ma is a skót nacionalizmus emocionális kiindulópontját, a nemzeti büszkeség alapjait. Függetlenség, perszonálunió avagy egységes Nagy-Britannia, a XVI. századtól az angol gazdaság fejlődése jelentette a mintát Skócia számára is. A gazdasági érdekek pedig felülírták a függetlenség indokait. Az egységesülés logikus folyamat volt, amikor az angol gazdasághoz kezdett el hasonulni a skót. 1603-ban Skócia királya, VI. Jakab I. Jakab néven lépett az angol trónra, és ezzel perszonálunió jött létre a két ország között. 1707-ben pedig az Egyesülési Törvény (Act of Union) létrehozta Nagy-Britanniát, amely immár egy országnak számított (Wales 1542 óta Anglia részét képezte). Skócia Parlamentje, a történelmi országgyűlés feloszlott és közös képviselő alakult Westminsterben. Skóciában az oktatás, az egyház és a jogrendszer különállása maradt meg. Az Egyesülési Törvényt szokás az angol és a skót elit kiegyezéseként is említeni. Tény, hogy nem élvezett általános támogatottságot, amit az 1715-ben és 1745-ben is kirobbanó jakobita (VII. Jakab előzőtt katolikus uralkodó leszármazottait támogató) felkelések is bizonyítanak. Sokak számára azonban lehetőséget nyújtott, hogy a Brit Birodalom polgáraként jussanak olyan pozíciókba, amiről egyszerű skót alattvalóként hiábavaló lett volna gondolkodni. A XIX. századra azonban a skót társadalom szerkezete megváltozott, amelynek a fő oka az ipari forradalom volt. 1750 és 1850 között Skóciában megváltozott a társadalom szerkezete, amelyet érdemes szemügyre vennünk, ha meg akarjuk érteni a skót politikát az ezt követő évtizedek során.²

Az ipari forradalom átformálta, és a „világ műhelyévé” tette egész Nagy-Britanniát. A fejlődés azonban igen egyenetlen volt, nagy regionális különbségek jellemezték. A változások Skóciában igen erősen hatottak. Ahhoz, hogy ezt átlássuk, érdemes megvizsgálni a megelőző állapotot.

Melyek is voltak a skót társadalmi rétegek az ipari forradalom előtt? A hagyományos skót társadalmi egységek a klánok voltak, amelyeket kiterjedt családi alapú közösségekként lehet talán a legmegfelelőbben leírni. A klánrendszer konkurenciája erősödött, amikor a kereskedelem felvirágzott, többek között Észak-Amerikával (ahova britként immár minden skót kereskedő bejuthatott). A klánrendszer elsősorban a

² Grüber 2000: 175-189.

Felföldön (Highlands) maradt erősebb (Skócia északi része), míg a megerősödő skót polgárság az Alföldön (Lowlands, a déli rész) terjeszkedett.

Közülük említésre méltóak a „dohányurak” (Tobacco Lords), akik hatalmas vagyonra tettek szert. A XVIII. században meggazdagodó skót kereskedők kihasználták, hogy brit állampolgárként dohányt hozhattak be az Egyesült Államokból. A dohányüzlet jelentette Skócia legfontosabb gazdasági aktivitását a korban, emellett a kereskedők a rabszolgákkal való üzletezésben is részt vettek. Így tehát már az ipari forradalom előtt kialakult egy tőkével rendelkező, vállalkozó réteg, akiknek később még fontos szerep jut.³

Az Alföld egyik nagyvárosa, Glasgow, nagyon sokat nyert azzal, hogy az Amerikából induló hajók hamarabb érhatték el kikötőjét, mint sok másik városét Angliában. Mindeközben 1746-ban, az utolsó felkelés leverése után a brit kormány a klánrendszer felszámolását tűzte ki célul. A klánok hagyományos életmódját betiltották, az általuk birtokolt közös „családi” földek gazdag, többnyire déli földbirtokosok kezére jutottak. Az új elit immár az Alföld elitje volt, amelynek, miután jólétét a Brit Birodalomból nyerte, eszébe sem jutott az önálló identitás erősítése, így az hanyatlani kezdett.⁴

Annak, hogy Skóciában az ipari forradalom gyors változásokat hozott, meglátásom szerint három fő okát nevezhetjük meg. Elsőként, országszerte meghatározó tényező volt a fejlődésben a szénlelőhelyek elhelyezkedése, márpedig Skócia, ezen belül az Alföld, fontos lelőhelyeket rejtett. Másodsorban, mire az ipari forradalom beköszöntött, Skóciában már létrejött egy vállalkozó protestáns középréteg, amelynek mind a tapasztalata, mind a tőkéje megvolt, hogy a folyamatokból profitáljon, emellett földrajzi értelemben is közel volt az új elit a lelőhelyekhez. Harmadrészt, a klánrendszer szétverése és az Írország mellett az 1840-es években Skóciában is megjelenő burgonyavész tömeges vándorlást indított el a megélhetést csak kevesek számára jelenteni tudó Felföldről (a kivándorlás mellett) az Alföld városaiba. Ez az olcsó munkaerő jelentette az ipari fellendülés egyik hajtóerejét, ám döbbenetes változást hozott a skót társadalomba az, hogy az addig bensőségesnek számító, és nem kifejezetten egyenlőtlen klánrendszer helyébe néhány évtized alatt egy hatalmas társadalmi különbségeket létrehozó struktúra került. Skóciában innentől volt jelen erősen a kivándorlás, amely természetesen a szegényebb rétegeket érte el, a cél pedig a legtöbb esetben az Egyesült Államok volt.

³ Oliver 2009: 365-376.

⁴ Oliver 2009: 353-354.

A Felföld viszonyait nézve az ipari forradalom időszaka a hanyatlást jelentette: miután a föld már sokkal kevésbé volt képes ellátni a lakosságot, valamint a klánrendszert is szétverték és a helyükre földbirtokosok érkeztek, az időszak végére a terület meglehetősen kihalttá vált. A megmaradás legjobban a part menti településeknek sikerült, ahol a halászattal saját élelmezésüket és megélhetésüket is biztosítani tudták. Az ipar és a kereskedelem háttérbe szorította a mezőgazdaságot, így a Felföld csökkenő népsűrűsége mellett ez a tényező is okozta, hogy a terület alapvetően kívül maradt mind a politikai, mind a gazdasági változásokat diktáló centrumon. Az Alföld vált tehát mind a kultúra, mind az ipar és a kereskedelem, mind a népesedés szempontjából Skócia meghatározójává.⁵

Az ipari forradalom során, amint azt már megállapítottuk, a skót Alföld hatalmas fejlődésen ment át. Említettük már, hogy Glasgow volt a dohánykereskedelem központja, amikor a folyamat elkezdődött, így jelen volt a saját tőke. Azonban az Egyesült Államok a XVIII. század végén függetlenné vált, így újra két külön ország része volt Skócia és a dohánytermesztő amerikai Dél. Így a dohánykereskedelem lehanyatlott. A meglevő tőke és a Felföldről érkező munkaerő viszont együtt képes volt rá, hogy megerősítsen egy másik ágazatot: a textilgyártást. Az ipari forradalom első évtizedeiben ez volt Skócia húzóágazata: az ország legnagyobb textilgyártó területei közé sikerült Glasgow környékének felküzdenie magát.⁶ Ezen túl a másik nagyon fontos ágazat a szénbányászat, illetve az ehhez kapcsolódó acéltermelés lett. A legfontosabb szénbányák Glasgow és Edinburgh környékén voltak, amelynek következtében meglehetősen összefüggő iparterület alakult ki. Az acélgyártás és a kereskedelem (a Clyde folyó) kapcsolatának eredményeként Glasgowban lassan megindult a hajóipar. Edinburgh bekapcsolását mindezen folyamatokba segítette a Forth and Clyde csatorna 1790-es elkészülte, amely összekötötte Glasgow-val.

Fontos megemlíteni mindemellett, hogy a protestáns polgári rétegek szellemisége kulturálisan és gazdasági értelemben is lenyomatát hagyta Skócián. Ebben a korban élt sok skót gondolkodó, akik erősítették a szabadpiaci kapitalista felfogást (legismertebb képviselőjük Adam Smith), a felvilágosodásban is részt vettek. A híres skót mérnökök az egész országban bizonyíthatták alkotásaikkal rátermettségüket, és vehettek részt az ipari forradalommal járó gyors fejlődésben. Ezek az emberek erős szellemi bázist nyújtottak a közös brit identitás megformálásában. Ez természetesen létfontosságú érdeke volt ennek a

⁵ Grüber 2000: 185-189

⁶ Oliver 2009: 388.

rétegnek, hiszen megélhetésüket és sikereiket annak köszönhatték, hogy a Brit Birodalom tagjai lehettek. Mindez a gyors fejlődés azonban nem csak a közvetlen anyagi javulást tapasztalók körében tette legitimé az uniót, hanem az egész társadalom körében. Sokak lettek az unió lelkes hívei, mindeközben nem dobták el skót identitásukat sem. A legjobban úgy fogalmazható meg véleményem szerint ez a felfogás, hogy kulturálisan maradt meg a skót identitás, politikailag viszont britté vált. Mindezen tényezők ahhoz vezettek, hogy a szélesebb értelemben vett néprétegek – legnagyobb részét munkások – is elfogadták ezt a kettős önmeghatározást. Céljaik eléréséhez így nem a nacionalizmushoz nyúltak (noha ez a XIX. században általános volt), hanem elsősorban mint a brit munkásosztály része kívánták érdekeiket képviselni. Számukra az önrendelkezés eszméje inkább osztályalapú volt, mint nemzeti alapú. Az osztályalapon megjelenő skót önmeghatározás eszméjének megértése fontos, ha látni kívánjuk a kontinentális, sőt, az angliai munkásság politikai és gazdasági céljainak eltérését. A skót munkások nem tartoztak Európa radikálisabbjai közé, annak ellenére, hogy életkörülményeik főleg a század elején kifejezetten nehezek voltak. Igaz ezzel kapcsolatban az is, hogy nehezebb skót munkásságról beszélni, mint skót polgárságról, hiszen ahogy azt látni fogjuk, a skót munkások politikai részvétele sok ponton kötődik az egész Egyesült Királyságra kiterjedő akciókkal. A nacionalizmus, mint kulturális elem, enyhén része volt a munkásmozgalmaknak Skóciában, de sosem volt meghatározó.

Térképezvén a XIX. századi politikai viszonyokat, a fentiekből kiindulva egyértelműen egy közös, brit politikai térképből érdemes kiindulni. A XIX. században a brit politikát két párt uralta: a *toryk*, akik a klasszikus konzervatív értékrendet vallották, illetve a *whigek*, másik nevükön a liberális párt, akik a szabadságjogokat, valamint a szabadkereskedelmi eszméket képviselték. Nem nehéz észrevenni, hogy a skót polgárság érdekei a század folyamán egybeestek a liberálisok céljaival, leginkább a kereskedelem terén, hiszen az akadályok lebontása növelte jólétüket, bár a szabadságjogok képviselete sem volt ellenükre, minthogy ez biztosította jobban a kormány szembenállását az angolok és a skótok megkülönböztetése iránt.

A liberálisok – szabadságjogi platformjuk alapján – 1832-ben, majd később 1868-ban és 1884-ben is sort kerítettek a választójog kiszélesítésére, valamint olyan szociális rendelkezésekről hoztak törvényt, amik az egész kontinensen egyedülállóak voltak. (Az 1884-es törvény emellett kinevezett egy Skóciáért felelős minisztert is, ami javított a skót érdekek képviseletén.) Mindezen törekvések találkoztak a mérsékelt skót munkásmozgalmak szimpátiájával. Ezzel a támogatással, amelyet T. C. Smout „proletár

liberalizmus” néven ír le, nagymértékben szélesítette tehát a liberális párt bázisát, akik jelentős bázisra tettek szert Skóciában. Ez az állapot azonban nem maradt fent sokáig. Az írországi önrendelkezési törekvések liberális részről történő támogatása sokakat ijesztett meg. A skótok még mindig egyértelműen kiálltak az unió eszméje mellett, és a polgárság, amelynek ez a kiállás kulcsfontosságú volt, féltette a birodalmon belüli pozícióit. Ezzel a liberális párt aranykora kezdett véget érni, a polgárság támogatása már csak részleges volt mögöttük.

A munkásság tekintetében is változás állt be. Az önrendelkezés platformját a liberálisok helyett egyre inkább különféle baloldali mozgalmak jelenítették meg. A munkásmozgalom a XIX. század második felében igen töredezett volt Skóciában, de a század végére megerősödött néhány erő (Skót Munkáspárt, Független Munkáspárt), amelyek a liberálisok bázisát csökkentették. Minderre ráerősített, hogy 1884 után csökkent a skót önrendelkezési mozgalmak eredményessége, és sokan „váltak” egy-egy baloldali csoportosuláshoz a politikai résztvevők közül is. Így vált a végül egyesülő Brit Munkáspárt meghatározó erővé még a világháború előtt Skóciában, és így vált a Brit Munkáspártban felülreprezentálttá a skót vezetők és tagok száma.⁷

Mindeközben a skót gazdaság fejlődése érdekes irányt vett. Az 1860-as években az amerikai polgárháború miatt elakadt a pamut importja, és ez a kereskedők és a gyártók bevételeit nagy mértékben elapasztotta.⁸ A meglevő tőke új befektetési célpontot keresett, és meg is találta a hajóiparban. A hajózási ipar elsősorban a Clyde folyó mentén, Glasgowban fejlődött hatalmasra. A századfordulóra ezen a környéken építették a világon a legtöbb hajót, köztük sok nagyon jelentőset, amelyekre nem csak Skócia, de az egész ország büszke lehetett. A pamutimport lehetősége hiába tért vissza, a tőke nagy része ekkorra már (1870-es évek) a hajóiparba folyt. Emellett természetesen (sőt, ennek érdekében) tovább folyt a szénlelőhelyek kiaknázása, a vas, majd az acél előállítása, és felhasználása: a skót ipar nagyon erős volt, így Skóciában megmaradt az erős munkásjelleg is.

Az I. világháború után átalakult a pártrendszer Nagy-Britanniában. Az évtized meghozta az első munkáspárti kormányt. Ennek kiemelt jelentősége volt Skócia szemszögéből, ugyanis a Munkáspárt berkeiben érthető okokból a mai napig felülreprezentáltak a skótok, és a skót politikát így sokkal jobban magukénak érezhették. Az első munkáspárti miniszterelnök, Ramsay MacDonald maga is skót származású volt.

⁷ Grüber 2000: 189-194.

⁸ Robertson 1970: 116-128.

Az 1920-as évektől egészen az 1970-es évekig a skót politika igencsak hasonult az egész ország politikájához. Ennek okai többfélék, először is, hogy kialakult az új kétpártrendszer, amely a képviselői szabályai miatt (a szigetországban kizárólag egyéni választókerületek vannak) szinte kizárólagos volt a korban, és Skócia nagyobb része már nem csak aszerint választott, hogy melyik párt képviseli jobban érdekeit, hanem magáénak is érezte a Munkáspártot. Így tehát erősödött az a felfogás, hogy Skócia képviselve van a brit parlamentben, noha a megerősödő Munkáspártban háttérbe szorultak a Skócia nagyobb önrendelkezését támogató hangok. Ebben a korban volt a legerősebb az a jelenség, hogy a skótok nagy része különállását osztályalapon élte meg, és ez élesen ellentmondott a skót nacionalizmusnak.

A másik ok az volt, hogy azok a kihívások, amelyek ebben az időszakban érték a skótokat, gyakorlatilag mind a brit identitást, a közös felfogást erősítették. Ezek közé tartozott a két világháború, amelyek külön-külön nagy hatással voltak a brit öntudatra, a „közös harc” eszméje ugyanis nagyban megerősítette azt. A nagy gazdasági világválság ugyancsak ebbe az irányba hatott. Egyrészt, nőtt a szegénység, és erősödött a munkásöntudat, amely viszont „közös” felfogásnak számított, másrészt a válság viharában Skócia önállóan gyengének tűnt. A komoly állami támogatások korában nem sokan gondolták, hogy lenne értelme a skót különállást hangsúlyozni. Mindezen tényezők azt idézték elő, hogy ezekben az évtizedekben a skót politika iránya a közös, brit politikáét követte, természetesen a Munkáspárt erős támogatása mellett. Ezt két tényező kezdte ki az 1970-es évekre: a hagyományos ipar gyorsuló hanyatlása, amely egyre nehezebb gazdasági helyzetbe hozta Skóciát, és egyre nagyobb támogatásokat igényelt, komoly szerkezeti változásokat jelezve előre; és a skót felségvizeken felfedezett olajkincs, amely növelte az önállóan való boldogulásba vetett bizalmat, és a skót nacionalizmus megerősödését eredményezte.

Míg azonban a politikai keretek nem változtak radikálisan az 1920-as évektől az 1970-es évekig, a gazdaság döbbenetes változásokon ment keresztül. Míg 1914-ig az ipari fejlődés többé-kevésbé egyenletes volt, az ezt követő évtizedekben már nem volt növekvő a trend, viszont komoly kilengések jellemezték az egész brit gazdaságot, amely magával húzta a skóciai ipart.

A hadigazdaság ambivalens hatással volt a termelésre Skóciában: egyrésztől rengeteg megrendelés érkezett, másfelől nagyon sokan estek ki a munkaerőből. A háború utáni időszakban azonban nem következett fellendülés, egyrészt a világkereskedelem szétzilálódása miatt, másfelől azért, mert a britek ragaszkodtak a font sterling háború

előtti árfolyamon való aranyra válthatóságához, és ez rontotta a versenypozíciót. A gondok országszerte tiltakozásokhoz vezettek, érdemes megemlíteni az 1926-os általános sztrájkot.⁹

Mire az ipar kilábalt volna ezekből a nehézségekből, következett a nagy gazdasági világválság. A válság világszerte nagyon visszavetette az ipari termelést, nem volt ez másként Skóciában sem. Mint azt esettanulmányomból láthatjuk majd, a hajógyártás például tizedére esett vissza 1932–1933 környékére. Mint máshol is a világban, Skóciában is a fegyverkezés húzta ki igazán az ipart a válságból az 1930-as évek végére. A világháborúval az ország újra hadigazdálkodásra állt át: ez a kapacitások megnövelését igényelte, ezt segítette, hogy ezúttal csak kevés munkavállaló vett részt a háborúban (1944–1945 kivételével). Noha a németek nagyon komoly károkat okoztak az iparnak országszerte, így Skóciában is, amikor bombatámadásokat végeztek, az ipar mégis bizakodva nézhetett a jövőbe: 1945 után a világkereskedelem gyors növekedésnek indult, ráadásul több vetélytárs is elvesztette a háborút, és elvesztette piacait.

Azonban az öröm hamar elillant, amikor kiderült: vetélytársaival szemben az ipar már képtelen lépést tartani. Az 1950-es évek végére a hajógyártás már komoly bajban volt, és ez csak a kezdetet jelentette: országszerte hanyatlóban volt az ipari termelés. A kormány az 1960-as és az 1970-es években ezért komoly összegeket ölt abba, hogy a gyengülő ipart fenntartsa, így Skócia nagy részének megélhetése a közös költségvetéstől vált függővé. A nagy múltú hajógyártást az 1960-as és az 1970-es évek során csak az állami támogatás tartotta felszínen.¹⁰

Ez a helyzet fordult meg akkor, amikor 1970-ben olajkincset találtak az Északi-tenger Skóciához tartozó részén. A gazdasági hanyatlásban levő Skócia lakosai közül sokan úgy vélték, az olajvagyon képes lehet kihúzni a gödörből őket. Azonban a központi kormány sem akart lemondani a kitermelésről, az olajválság és az olajárak növekedése után pedig végképp nem, így megtartotta a kitermelés jogát. Ez az 1970-es évek közepére a skót nacionalisták fellángolását hozta. A Skót Nemzeti Párt (SNP) évtizedek óta küzdött a függetlenségért, ám csak ekkor lett jelentősebb erő.

Az 1970-es évek végére érett meg a helyzet arra, hogy a devolúcióról is határozzanak. A devolúció, amelyről az 1960-as évek óta szó volt Londonban, bizonyos hatáskörök Skóciára ruházását jelentette. Az erről szóló népszavazáson azonban 1979-ben nem jött

⁹ Egedy 2011: 29-31.

¹⁰ Ritchie 1992: 16-22.

össze a megfelelő többség egy Skót Parlament létrehozásához. Az ekkora hatalomra kerülő konzervatívok pedig nem támogatták a devolúciót.

A toryk 1979 és 1997 között voltak kormányon, vezetőjük, Margaret Thatcher 1990-ig volt miniszterelnök. Skóciában a mai napig nagyon kedvezőtlen a megítélése, és a konzervatívok a mai napig nem tudták visszaszerezni politikai pozícióikat Skóciában: gyakorlatilag marginalizálódtak a helyi politikában.

Thatcher erőteljesen hirdette a neoliberális elveket, és ez többféle módon is érintette Skóciát: egyfelől leépítette a jóléti állam intézményeinek komoly részét. Ez egyértelműen nagyon kedvezőtlen visszhangra talált Skóciában. A sztrájk hagyományos eszközei, amellyel már az 1970-es évek válságai óta folyamatosan élt a skót munkásság is, nem volt komolyabb hatással a kormány politikájára, amely úgy döntött, megtöri a szakszervezetek erejét. Ezt a törekvést, amelyet a kormány többé-kevésbé el is ért, sokan szintén Skócia elleni támadásként értékelték. Mindamellet az új kormány legelutasítottabb intézkedése az iparnak nyújtott állami támogatás megszüntetése volt, amivel gyakorlatilag hagyta azt tönkremenni. Skócia ipari óriásai, illetve ami belőlük maradt, végleg meggyengültek, sokuk meg is szűnt. Munkahelyek ezrei tűntek el Skóciából, a lakosság pedig azt érezte, hogy a kormány egyáltalán nem képviseli a skót érdekeket: a toryk a skótok szemében angol párttá váltak, és a mai napig nem változott nagyban ez a megítélés.

Thatcher bukását végül egy hasonlóan vitatott ügy is elősegítette: 1989-ben bevezette a *Community Charge*-ot (közösségi adó), mindezt egy évvel korábban, mind Angliában vagy Walesben. Az adó eltörlésére végül azután került sor, hogy bevezetése után Angliában is tiltakozás folyt ellene. Több ok mellett ez is hozzájárult Thatcher bukásához. Azonban Skóciában az egyenlő bánásmód elvének megsértése legalább annyi keserűséget okozott, mint az adóval szembeni ellenszenv. Thatcher utódja John Major volt, aki nem folytatott hasonlóan agresszív politikát, de az irányokon nem módosított, így Skócia elégedetlensége nőtt. Mikor 1997-ben a Munkáspárt Tony Blairrel visszatért a hatalomba, a skótok tele voltak reményekkel és elvárásokkal az új kormány felé.¹¹

Blairék devolúciós ígéreteiket hamar megvalósították. A skótok Thatcher után megtanulták, hogy érdemes minél nagyobb befolyást szerezniük saját ügyeik intézésében, így a Skót Parlamentet háromnegyedes többséggel hagyták jóvá. Az 1999-ben felálló skót kormány többek között egy 14 milliárd fontos büdzsét felügyelhetett. Ezt a kormányt az

¹¹ Oliver 2009: 463-470.

évtizedek óta legnépszerűbb skót párt, a Munkáspárt vezethette (a liberális demokratákkal koalíciót alkotva).¹²

Változást 2007 hozott. Ebben az évben ugyanis a Skót Nemzeti Párt szerezte a legtöbb mandátumot, és így kisebbségi kormányt alakíthatott. Függetlenségi népszavazást ígértek, ám ehhez nem volt többségük, viszont megválasztásuk jelzés volt Londonnak is, ahol elkezdtek a további devolúció megvitatását. Mindeközben azonban 2011-ben az SNP többséget szerzett, így 2014-re kiírhatják a függetlenségről szóló népszavazást is, miközben tovább folyik a vita a devolúcióról.

Az gazdaság- és politikatörténeti áttekintés után két esettanulmánnyal egészítem ki a dolgozatot, amely a skót gazdaságnak és annak lehetőségeinek bemutatását szolgálják. Elsőként a Clyde folyó partján kialakult hajóipar felemelkedését és bukását dolgozom fel, majd bemutatom a skót nacionalizmus gazdasági vonatkozásait: az olajkincs szerepét, a skót parlament jelenlegi jogköreit és az azok bővítéséről folyó vitát.

¹² Apáti – Győri 2002: 191.

2. Esettanulmány: A Clyde folyó menti hajógyártás története

2.1. Bevezetés

Az alábbi esettanulmány keretében görcső alá kívánom venni azt a jelenséget, amely talán a legjobban kapcsolható a Skóciában lezajlott, az ipari forradalomhoz kötődő változásokhoz. Nem másról van szó, mint a Clyde folyó mentén, Glasgow városában és annak környékén kialakult hajógyártási iparágról. Ez az iparág véleményem szerint képes lehet rá, hogy modellezze a skót iparosodási folyamatokat, és így következtetéseink erőteljesen kapcsolhatóak lesznek majd a kor jellegéhez, segítve annak megértését. Ehhez a kerethez tartozik Skóciának, mint az Egyesült Királyságon belüli ipari központnak történő értékelése, és kitekintést nyújthat a munkásság létszámának és szerepének megértéséhez is. A XX. századhoz kapcsolódóan is tanulsággal szolgálhat a vizsgálódás: a hajógyártás hanyatlása és a környék, valamint a munkaerőpiac ezt követő változásai segíthetik, hogy képet kapjunk a skót gazdaságtörténet ezen szakaszáról.

2.2. Az ipari fellendülés feltételei

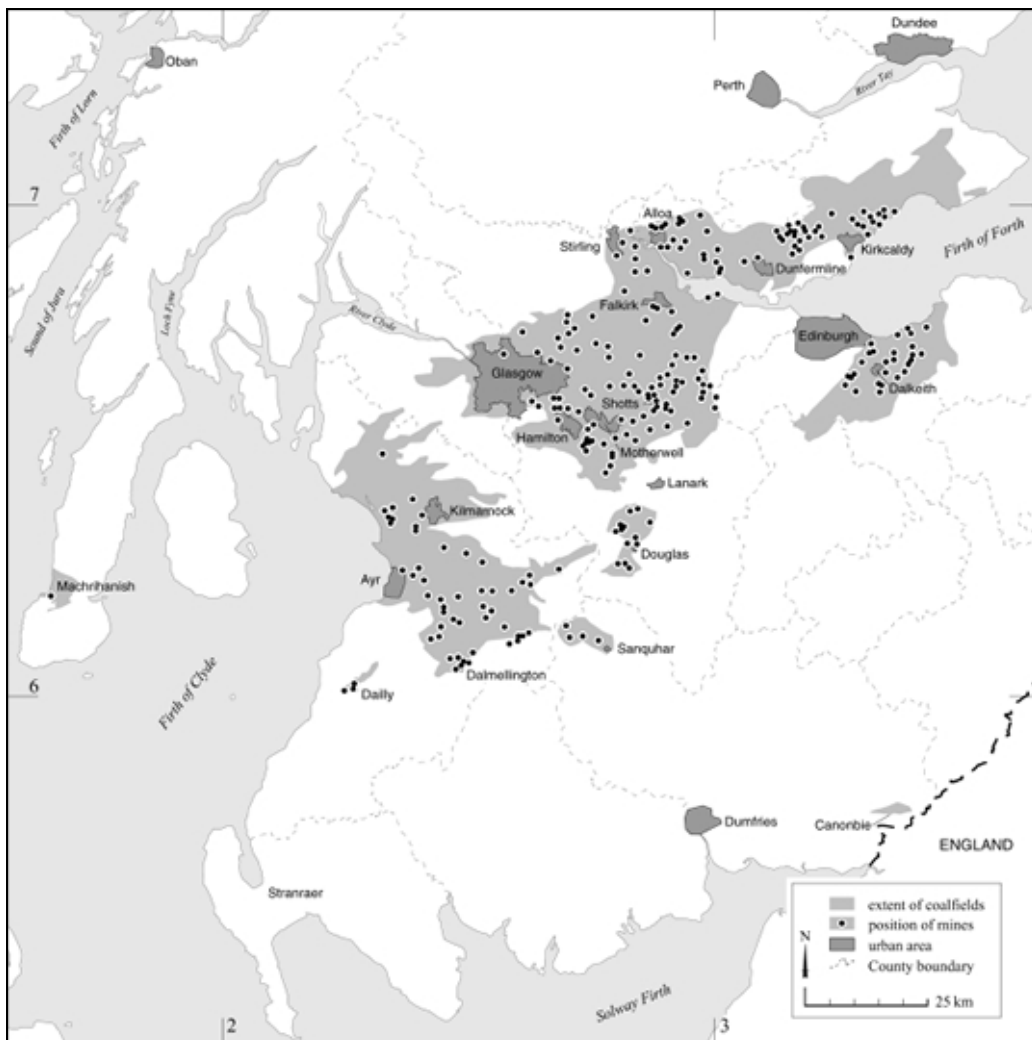
Korábban már említettem az általam megfigyelt három tényezőt, amely az ipari fejlődés motorja volt Skóciában. Az első a szénlelőhelyek szerepe, amelyek Skóciában viszonylag gyakran számítottak, és elhelyezkedésük többnyire meghatározta az ipari fejlődés centrumait. A második az a tény, hogy a brit egyesülést követő évek létrehoztak egy önálló skót polgári réteget, amely építve a protestáns hagyományokra, aktív vállalkozóként lépett fel, és ezzel tökélt szolgáltatott a skót iparfejlődés számára. A harmadik pedig a klánrendszer szétverését követően Skóciát jellemző olcsó munkaerő. A Clyde menti hajógyártás kezdeteinek tanulmányozásához egyenként fogom röviden elemezni ezt a három tényezőt.

2.2.1. A skóciai szénlelőhelyek

Elemzésemet a skóciai szénlelőhelyek bemutatásával kezdem. Ezek szerepe a skót hajóiparban nagyon fontos, ugyanis választ ad rá, hogy a Clyde menti hajóépítés gyors fejlődése miért nem esett egybe például a Temze partján történő felfutással. A válasz (elsősorban) a következő: mert ennek kezdetén – az ipari forradalom első szakaszában – a hajók legnagyobbbrészt fából készültek, és ennél fogva a Clyde partja nem rendelkezett előnnyel a többi folyó mentén kialakuló gyártáshoz képest (így a tőke határozta meg a

fejlődés irányát, és így lett London a kezdeti központ). Glasgow szerepe akkor kezdetett erősödni, amikor a vasat kezdték el hajóépítési célokra felhasználni: a vas előállításához nagy mennyiségű szénre volt szükség, amely a Clyde (és kisebb mértékben Edinburgh folyója, a Tyne) környékén rendelkezésre állt. Edinburgh azonban nem feküdt olyan közel az erőforrásokhoz, mint Glasgow, valamint kevesebb is volt ezekből mellette, ezért Glasgow lett a gyártás központja. Az erőforrás és a folyó párosa rendkívül jó befektetési lehetőséget eredményezett, hiszen az egész országban sok szénlelőhely és sok hajózható, jelentősebb folyó volt, de ahol egymás mellett voltak megtalálhatók, ott valódi kincset értek.¹³

2. ábra Skócia szénlelőhelyeinek és szénbányáinak elhelyezkedése

Forrás: Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland 2005.

¹³ Ritchie 1992: 1.

2.2.2. A skót polgárság

Az elemzés második részében próbálom felhívni a figyelmet rá, hogy kik igyekeztek kihasználni ezt a lehetőséget. Az, hogy a hajógyártás átalakulásával járó esélyt egy jól funkcionáló ipar teljesíthette be, annak is köszönhető volt, hogy jelen volt a helyi vállalkozó polgárság. Skóciában a XVIII. században a világkereskedelemben az unió révén belépő polgári réteg jelentős tőkét halmozott fel, és komoly tapasztalata volt a befektetések terén is. Skóciának a XIX. század elejére megvoltak a maga gazdag kereskedői, akik – akárcsak az ország többi részén – iparbárává válhattak a beinduló változások nyomán.¹⁴ Természetes, hogy a gazdag skót kereskedő réteg helyismerete révén gyorsan meglátta a lehetőséget a hajógyártás felfutásában, és a tőkéje is megvolt hozzá, hogy sikeressé tegye azt.

2.2.3. A skót munkásság

Az erőforrások kedvező elhelyezkedése, illetve a tőke jelenléte önmagában nem volt elég ahhoz, hogy az ipari fejlődés beinduljon: ehhez szükség volt arra is, hogy olcsó munkaerő álljon rendelkezésre. Azonban Skóciában ez is adott volt a korban. Ennek oka a migráció volt: míg az 1700-as évek közepén a népesség körülbelül fele élt a Tay és a Clyde folyók által közrefogott felföldi (északi) területeken, 1821-re ez az arány 41, majd 1841-re 30 százalék alá csökkent. A távozó népességet Skócia középső részének gyorsan iparosodó városai nyelték el. Ennek következménye ezen városok robbanásszerű növekedése lett.¹⁵ Mint az 1. fejezetből tudjuk, a migrációban nagy szerepe volt az 1746-os cullodeni ütközet után fellépő, a klánrendszert szétverő kormánynak és a felföldi parasztokat a földjeikről elűző nagybirtokosoknak. Az adatok alátámasztják, hogy a XVIII. és a XIX. század fordulójára a tömegek ipari centrumokba való áramlásának kezdetével létrejött a munkásság Skóciában, így többek között Glasgowban is, ami a Clyde mentén létrejövő hajógyártáshoz képes volt biztosítani az olcsó munkaerőt.

2.3. A Clyde menti hajóipar kronologikus bemutatása

Mint már láthattuk, Glasgow környékén már a XIX. század elejére kialakultak annak feltételei, hogy a térség ipari központ legyen. Ám a hajógyártás felfutása csak lassan

¹⁴ Oliver 2009: 365-376.

¹⁵ Devine 1983: 137.

történt meg. Ennek okai többfélék. A legfontosabb talán az, hogy a korban csak fokozatosan terjedtek el a vasból készült hajók.

Glasgow városának természetesen az jelentett elsősorban előnyt az iparosodás során, hogy a szükséges nyersanyagok készenlétben voltak. Ameddig azonban a fő építőanyag a fa volt, addig ez az előny nem létezhetett, így leginkább a tőke jelenléte volt befolyással a hajóiparra. Ez azt jelentette, hogy az előny természetesen Londonnál volt. Az 1800-as évek elején a Clyde partvidéke nem volt különösebben szignifikáns a hajóépítés szempontjából, ám mégis újtónak számított. Jó példa erre az első kereskedelmi gőzhajó megépítése, amelyet 1812-ben bocsátottak vízre. A Clyde menti hajógyártás a század közepéig egyenletesen fejlődött, egyre nagyobb haladást elérve a gőzhajók gyártása és a vasból készült hajótörzsek (amelyeket az 1830-as évek közepe körül kezdtek építeni) terén. Érdekesség, hogy ez a fejlődés a faalapú modellekkel párhuzamosan történt, nem azok kárára. A század közepén azonban több fontos esemény is történt, amely a térség hajóiparának malmára hajtotta a vizet, és ezek közül az egyik a faalapú hajógyártás fémalapúra válása, a korábbi fejlesztések átalakítása, de el nem vetése mellett.¹⁶ Fontos tényező az is, hogy a skót befektetők bizalma fokozatosan megnőtt a Glasgow parti hajóipar iránt: a hajógyártók száma az 1810-es 4-ről az 1860-as évekre 50 körülire nőtt.¹⁷

Ezek után érdemes megvizsgálni, milyen is volt a Clyde menti hajógyártás helyzete az 1860-as és az 1870-es években. Sok tényező volt ebben a korban, ami segítette az iparág térnyerését ország-, sőt, világszerte.

A század közepétől kezdett hanyatlani a skóciai textilipar, amely addig az elsősorban ipari tevékenység volt a régióban. Az éppen ettől az időszakból domináns hajógyártás tehát átvette ezt a szerepet. Ennek oka az volt, hogy a pamut nagy részét a régi kereskedelmi útvonalon, az Egyesült Államokból hozták, ám a polgárháború során, amely az 1860-as évek első felében zajlott, ezek a források kiapadtak. A skót vállalkozók új befektetés után néztek, és így találták meg a hajógyártást, később pedig már csak kevesen tértek vissza a textiliparba, amely így tőke nélkül maradt. Ez értelemszerűen növelte a hajóipar lehetőségeit, hiszen többek között új munkaerőt szabadított fel, amelyet be lehetett vonni a munkába.¹⁸

¹⁶ Ritchie 1992: 1-3.

¹⁷ Ingram – Lifschitz 2006: 336-337.

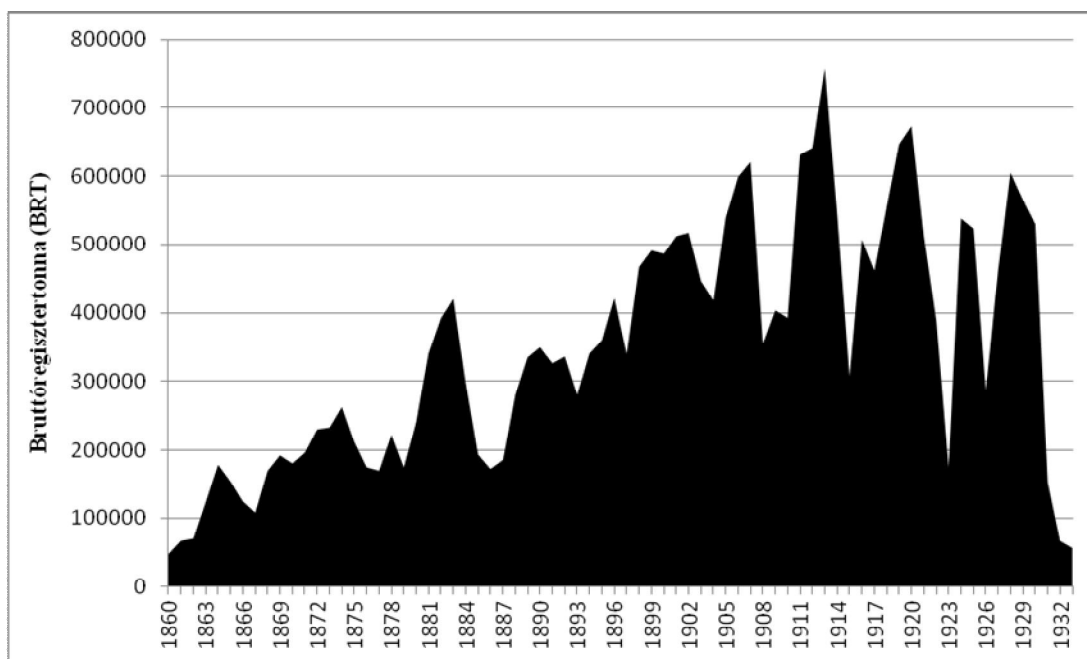
¹⁸ Robertson 1970: 116-128.

Az amerikai polgárháborúval egy nagyon fontos vetélytársa gyengült meg a brit hajóiparnak. Az Egyesült Államok itt teret veszített, és ennek visszaszerzése nehéz feladatnak bizonyult. A háború után a briteknél volt a lendület.

Mint azt már korábban megemlítettem, ebben a korban vált véglegessé a fémből gyártott hajók dominanciája. Ezzel Glasgow környéke az ipar mintegy természetes központjává vált, mások, mint például London, elkezdtek hanyatlani. Az 1870-es évek váltását, amikor a vasat acéllal kezdték helyettesíteni, a skótok jó ütemben, gyorsan vitték végbe. Az 1880-as évek végére, annak árcsökkenése után, már a hajótörzsek 97 százalékát készítették acélból, és ezt a többi folyó gyártói csak később követték.¹⁹

Ezen változások vezettek ahhoz, hogy a Clyde menti hajóipar lett a legjelentősebb Nagy-Britanniában. Ez nem jelentett a korban mást, mint hogy az egész világ legjelentősebbje lett. Az Egyesült Államok hajóipara a polgárháború után sem volt képes versenyezni a brittel: az 1890-es években a gyártás több, mint 70, néhol akár 80 százalékát is adta az Egyesült Királyság hajóipara, amely ez után az I. világháborúig a 60 százalék közeli szinten stabilizálódott.²⁰ A piacvezető brit hajóipar zászlóshajója volt a Clyde menti gyártás – ezek a hajók világszerte képviselték a skót ipart. A csúcspontot a háború előtt érte el a gyártás, ahogy azt az alábbi ábra is mutatja:

3. ábra A hajógyártás volumenének változása a Clyde mentén (1860–1933)

Forrás: Goode 1908; McCulloch 1935, saját szerkesztés

¹⁹ Ritchie 1992: 2-6.

²⁰ Parkinson 2011: 97.

Észrevehető, hogy az 1913-as, 700000 bruttóregisztertonna (BRT) feletti termelésig dinamikus ütemben fejlődött a hajóipar, akár egy felfelé mutató trendvonalat is be lehetne rajzolni az ábrára. Mindemellett szintén megemlítendő, hogy a gyártók 50 körüli létszáma az 1870-es évek és az 1920-as évek között stabilizálódott, azaz nem új szereplők, hanem a régiók fejlődése jelentette a növekedés alapját.²¹

Az ábrát vizsgálva látható, hogy az 1913-as csúcs trendfordulót jelzett előre. Azonban a trend lassan fordult csak, ellenben az elkövetkező nehéz idők csapongóvá tették a gyártást. A háború hatása volt egyfelől a termelés hirtelen esése, amelyet a munkaerőhiány okozott, majd a gyors visszaerősödés, melyben annak volt szerepe, hogy a háború során elvesztett hajókat mielőbb pótolni kellett. A háború után, ahogy a világkereskedelem átalakult, egy rövid periódus után (amikor is befejeződött a pótlás) a brit hajóipar visszaesett, hiszen a legyengült gazdaságban csökkent a kereslet. Az 1920-as évekre ugyan újra megindult a termelés, de ehhez folyamatos „racionalizálásra” volt szükség: a munkanélküliek száma nőtt, a piacról sokan kiszorultak (50 körüliről hirtelen 30 körülire csökkent a gyártók száma). Ebben a helyzetben érte el a nagy gazdasági világválság Skóciát: 1933-ra a termelés döbbenetes módon csökkent, és alig haladta meg az 50000 BRT-t.^{22,23}

A válság után a brit hajógyártás relatív súlya csökkent. Míg az 1920-as években sikerült 50% felett tartani a részesedést a világ termelésében, a válság utáni években a szám már csak 40% körül ingadozott.²⁴ A fejlesztés dinamikája ugyanis az Egyesült Államokhoz került át már a válság előtt, ráadásul ott a New Deal az iparágak erőteljes állami támogatásával járt együtt. Ami képes volt megtartani a termelés volumenét, az a fegyverkezés volt: az 1930-as években, majd a háború során is nagy megrendeléseket kapott az ipar. Az I. világháborúval ellentétben a munkaerőnek csak egy kisebb hányada esett ki a termelésből, így a Clyde menti gyártás képes volt fenntartani magát a nehéz időkben is (annak ellenére, hogy a németek nagyon erőteljesen bombázták a termelés központjait). A háború során az északi gyártóközpontokat igyekeztek elsősorban haditermelésre átváltítani, miután ezek messzebb voltak a német légi bázisoktól. Ez a kapacitás nagymértékű növelését jelentette, ám természetesen tömegtermelést, és az ezzel járó további innovációs lemaradást is, amelynek később még jelentős szerepe lett.²⁵

²¹ Ingram – Lifschitz 2006: 336-337.

²² Reuss 2001: 9-10.

²³ Ingram – Lifschitz 2006: 336-337.

²⁴ Parkinson 2011: 97.

²⁵ Reuss 2001: 10.

A II. világháború utáni időszakban a hajóipar fellélegezhetett. Hasonlatosan az első világháború utáni helyzethez, most is rengeteg megrendelés érkezett az elpusztított kapacitások pótlására. Különbség volt azonban az, hogy a II. világháború után a világkereskedelem növekedésnek indult, és ez a növekedés tartós volt. Ezek az évtizedek a hajózás terén is gyors fejlődést hoztak, emellett fontos kiemelni azokat a trendeket, amelyek átalakították az igényeket.

A két fő újdonság a tankerhajók és a dízelmotoros hajók megjelenése volt. Az 1950-es években a tankerhajók a megrendelések majdnem felét tették ki, a dízelmotort pedig a hajók több, mint felébe építették bele. Nagy-Britannia nem ment szembe a trenddel, de nem is kapaszkodott bele; így hátrányba került vetélytársaival szemben.

Fontos tényező volt a versenytársak szerepe. A háború után a britek pozíciója kényelmes volt, hiszen két fontos ellenlábas, Németország és Japán is vereséget szenvedett a háborúban. Azonban a folyamatok oda vezettek, hogy egyfelől az USA és a Szovjetunió mellett Nagy-Britannia látványosan lemaradt, mint ipari hatalom, másfelől gyors fejlődésük okán a fentebbi két hatalom szépen lassan újra tényezővé nőtte ki magát, Svédország és Hollandia úgyszintén.²⁶

Mivel is járt mindez a brit hajógyártás számára? A verseny komolyan megterhelte az iparágat. A brit növekedési átlag alulmúlta a nyugatit a korban, így az innováció terén is nehézségekkel kellett szembenézni. Szintén fontos megemlíteni, hogy a szakszervezetek nagyon keményen védelmezték a dolgozók érdekeit ebben az időszakban, ezzel viszont romlott a versenyképesség a világkereskedelemben. A versenyt egyre kevésbé állták a gyártók, számuk az 1950-es évek végéig mégis stabil maradt. A piac tehát – a régi gyártók helyzetfelismerésének elmaradása révén – telített volt.²⁷

Nagy-Britannia hajóipara tehát nem tudta kihasználni a hatalmasnak tűnő lehetőséget a háború után. Mi több: részesedése a világpiacon már az 1950-es évek végére a precedens nélküli 20 százalék alatti tartományba süllyedt. Ez a hatalmas zuhanás persze nem is annyira zuhanás volt, hanem inkább stagnálás, tudván, hogy a világ összes termelése nőtt nagyon nagy mértékben mindeközben.²⁸

Fontos megemlíteni a brit lemaradás másik fontos okát: a tervezés konzervatív voltát. A hajógyártók jól emlékeztek a két világháború közötti időszakra, amikor az esetleges bővítést feleslegessé tette az igény későbbi elapadása. Ezért – versenytársaiktól eltérően –

²⁶ Ritchie 1992: 13.

²⁷ Ingram – Lifschitz 2006: 336-337.

²⁸ Parkinson 2011: 97-98.

visszafoготtan terveztek. Így azonban gyorsan lemaradtak a hasonló szempontokkal kevésbé törődő német, vagy japán versenytársaikkal szemben.²⁹

1958 és 1961 között az ipari termelés visszaesett, és ez különösen nehéz helyzetbe hozta a gyártókat, akik nem engedhették meg áraik csökkentését versenyképtelenségük okán. Ennek eredményeként a termelés még inkább visszaesett, több, mint harmadával. Az 1960-as évekre az iparág helyzete tarthatatlanná kezdett válni.

Ettől az évtizedtől kezdve avatkozott be a kormány egyre jobban a hajógyártásba. Jelentős állami segélyeket nyújtottak, miközben több vállalatot átszerveztek, hogy jobban megfeleljen a kor igényeinek. Azonban sok tekintetben képtelenek voltak változtatni, sok esetben inkább csak összevonták a vállalatokat nagyobb csoportokba, mindeközben továbbra is rengeteget áldozva a hajóipar fenntartására. Az 1970-es évek elejére már úgy tűnt, sikerül újra növekedésre fogni az ágazatot, amikor kitört az olajválság. A tankerhajók iránti kereslet csökkenése újabb komoly gondot jelentett. Az 1974-től hatalmon levő munkáspárti kormány a hajóipar államosítását ígérte, így a segélyeket végül 1977-től felváltotta a Brit Hajóépítők (British Shipbuilders), amely az állami kézbe volt hajóipari vállalatokat vont a egy csoportba. A hetvenes évek végére a Clyde partján már csak körülbelül húsz hajóipari vállalkozás maradt meg, ezek is a csoport részesei lettek.^{30,31}

1979-ben azonban Margaret Thatcher és a toryk kerültek hatalomra Skóciában. Thatcher szabadpiaci, neoliberális felfogása szemben állt nem csak az őt megelőző kormányéval, hanem az 1945 óta tartó időszak keynesiánus politikájával is. Szándékában állt a szakszervezetek megtörése, a privatizáció, és nem foglalkoztatta az ennek eredményeképpen előálló szociális feszültség sem. Így hamar szembekerült az addig igen nagy részben állami támogatások által fenntartott iparban dolgozó skóciai munkássággal is.

A Brit Hajóépítők így természetesen már nem élte meg Thatcher 1990-es távozását sem. A csoportot részenként privatizálták, utolsó elemeit 1988-ban. Az 1980-as években sokak veszítették el munkájukat ebben az ágazatban is. A skóciai hajóipar azóta egy kisebb méretű, magánkézben levő szektornak számít.

²⁹ Lorenz 1990: 15-16.

³⁰ Ritchie 1992: 16-22.

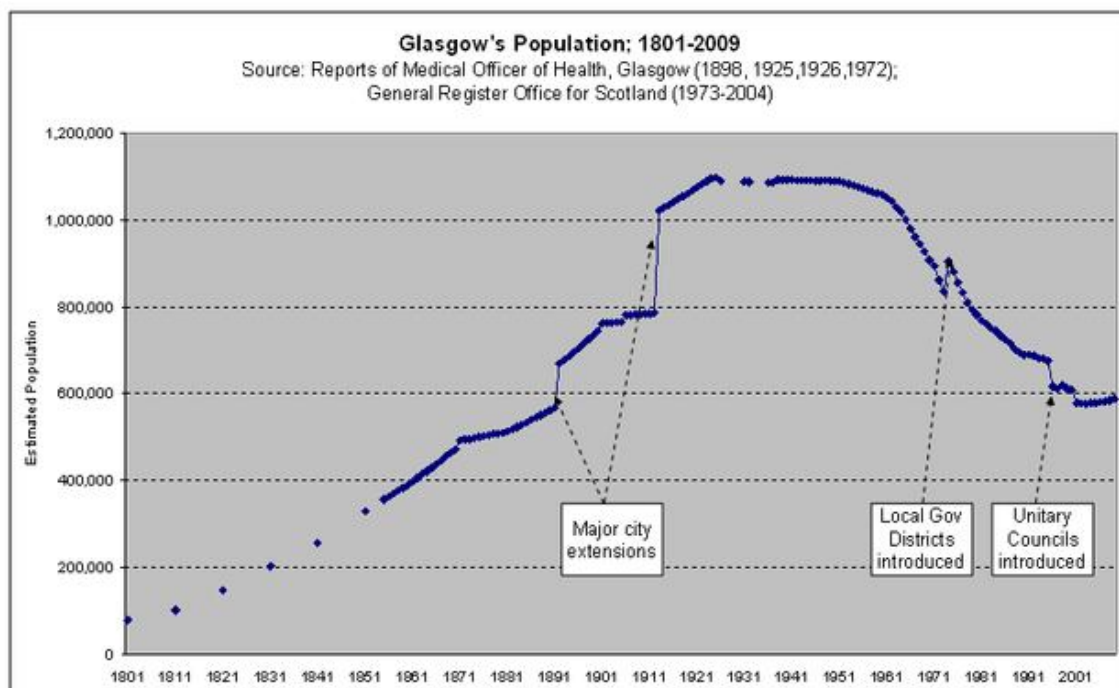
³¹ Ingram – Lifschitz 2006: 336-337.

2.4. Megfigyelések a Clyde-parti hajóiparban dolgozó munkásság későbbi sorsa kapcsán

A dolgozat témájához kapcsolódóan szándékomban áll megvizsgálni néhány dolgot a hajóipari munkásság kapcsán. Az az esettanulmány kapcsán világos, hogy a Glasgow környéki ipari centrum évtizedeken át volt képes nagyon sok munkást foglalkoztatni, és az is kiderült, hogy a hanyatlással és az ipar visszaszorulásával nagyon sokan elvesztették a munkájukat. Most ennek kapcsán igyekszem levonni pár következtetést a munkásság sorsáról, már ami az ipar leépülését követi. A két fő téma, amit megvizsgálnék, az az, hogy követte-e jelentős elvándorlás a hanyatlást, illetve hogy hogyan alakult a munkájukat elvesztők sorsa: később végül felszívta-e őket a gazdaság?

Elsőként az elvándorlás kérdését vizsgálom meg. Természetesen maradok Glasgow elemzésénél, de a következtetések egy részét véleményem szerint általánosan is le lehet vonni a skóciai munkásság esetében. Ahhoz, hogy a kérdéseinkre választ kapjunk, szükség lesz egy adatsorra Glasgow lakóiról:

4. ábra Glasgow lakossága 1801 és 2009 között

Forrás: Reports of Medical Officer of Health, Glasgow, General Register Office for Scotland é. n.

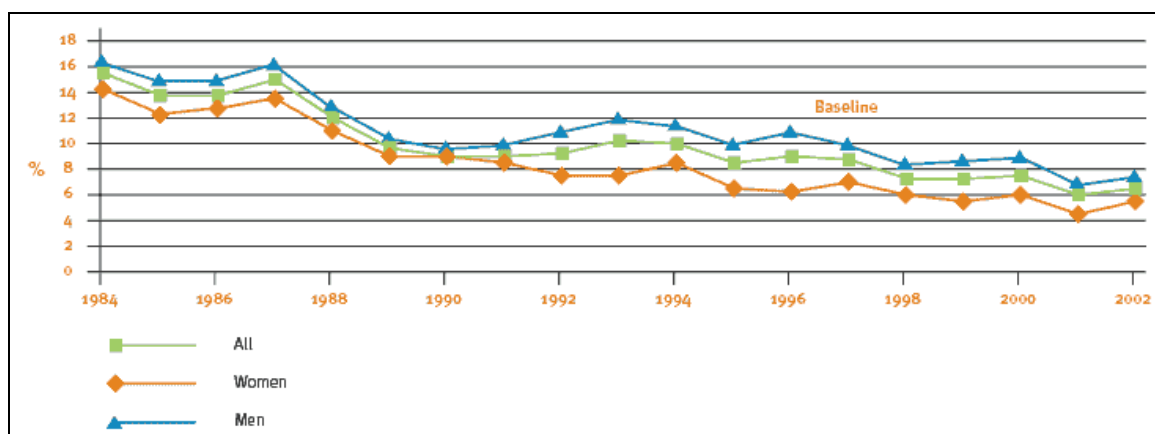
Az adatok remekül megmutatják nekünk egyfelől a városba való beáramlás folyamatát (némileg megtévesztőek lehetnek a nagy ugrások, amelyek a városhatár kiterjesztése

miatt történtek). Glasgow a XIX. században hatalmasra nőtt. De ami a kérdésünkre választ ad: a lakosság a XX. század közepén megfigyelhető, 1 millió feletti lélekszámról az ezredfordulóra 600 ezer alá csökkent. Fontos tényező, hogy a csökkenés itt megállt, azaz a város lakossága nem hanyatlik tovább. (Meg kell említeni, hogy ez csak a szigorú értelemben vett város lakossága. A Glasgow köré épült metropolisz körülbelül két és fél millió lakost számlál. Miután azonban az ipari létesítmények jó része, így az esettanulmányunk témájául szolgáló hajógyártás a város határain belül volt megtalálható, ezért most ezt vizsgáltam.) A város tehát egyrészt átalakult, lakossága alkalmazkodott a jóval kisebb volumenű iparhoz, másrészt a hanyatlás kora véget ért mára, azaz új lehetőségek nyílhatnak előtte.

Levonhatjuk azt a nagyon fontos következtetést is, miszerint azzal, hogy százezrek költöztek máshová, a munkásjelleg, ami Skóciát jellemezte, valószínűleg enyhült. Hiszen ezek az emberek valószínűleg éppen azért váltottak lakóhelyet, mert nem volt fenntartható városi munkáslétük, és amennyiben később képesek voltak boldogulni, ez a szerep már csak hagyomány lehetett számukra.

A következő ábra kapcsán azt igyekszem megvizsgálni: hogy alakult a Thatcher után jóval kisebbé vált skót iparból kiszorultak helyzete: képesek voltak-e új lehetőségeket találni?

5. ábra Munkanélküliség Skóciában, 1984-2002

Forrás: Labour Force Survey, Office for National Statistics 2002.

Az ábrából könnyen le lehet olvasni a pozitív trendet: Skóciában a munkanélküliség az 1980-as évek közepét jellemző 15 százalékos körüli adatokról 1990-re már 10% alá tudott csökkenni, 2001-2002 körül pedig már 8% alatt volt. (Természetesen a válság újból megemelte az arányt, de ennek az elemzésnek ez nem témája.) Ebből levonhatjuk a

következtetést, miszerint a munkáját elvesztő rétegek Skóciában képesek voltak hosszabb-rövidebb időn belül visszatalálni a munkaerőpiacra. Ez erősíti az előző ábra kapcsán megfogalmazott állításunkat: a volt munkások képesek voltak másként beilleszkedni a társadalomba, csökkentve annak munkásjellegét.

3. Esettanulmány: Skócia gazdasági autonómiája és annak jövője

3.1. Bevezetés

Skóciának 1999 óta jelentős jogkörei vannak önmaga igazgatását illetően. Tony Blair kormánya végrehajtott egy jelentősebb méretű devolúciót. Ám ez nem tűnik kielégítőnek a skótok számára. Bár a teljes függetlenségről eltérő felmérések születtek az utóbbi években (többnyire az ellenzők többségét kimutatva), a költségvetés „függetlensége” esetében a skótok többsége támogató álláspontra helyezkedik. Ez is megnyilvánult akkor, amikor 2007-ben kisebbségi skót nacionalista kormányt választottak, majd 2011-ben ugyanennek a kormánynak megadták a parlamenti többséget. Jelenleg Skóciában komoly viták folynak arról, hogy ez a skót kormány mekkora befolyással rendelkezzen pénzügyei felett. Esettanulmányomban megvizsgálom azt a tényezőt – az északi-tengeri olajkincset – amely először teremtett alapot egy független Skócia melletti gazdasági kiállásnak az 1970-es években, és azóta is jelentős a szerepe az erről szóló vitákban. Emellett képet kívánok adni arról, melyek a kormány jelenlegi jogkörei, és milyen javaslatok vannak annak bővítésére.

3.2. Skócia mint gazdasági szereplő a nagyipari termelés korában

A skót gazdasági autonómiáról való elemzést úgy tartom célszerűnek bevezetni, ha írok a skót gazdaság Nagy-Britannián belüli szerepéről is, még az olajkincs felbukkanása előtt. Azt a kérdést tartom a legfontosabbnak, hogy vajon, ha Skócia komoly gazdasági szereplő lett volna önállóan is, miért nem merült fel a kérdés az 1970-es évek előtt?

Véleményem szerint az a tény, hogy Skóciának hosszú évtizedeken át világhírű ipara volt, kettős hatással volt a skót önrendelkezésre, illetve pontosabban annak „érzésére”. Egyfelől, azzal a nagyiparral a hátuk mögött, amelyet a 2. fejezet esettanulmányában bemutatam, tekintve, hogy azt helyi tőkéből sikerült létrehozni, a skótok gazdasági szempontból joggal érezhették, hogy autonómok, és ez segíthette a skót identitás fennmaradását. Mindeközben a ipar jelentette gazdasági racionalitás miatt viszont fel sem merült a függetlenség a politikában, legalábbis nagy visszhangot akkor sem kapott, ha felmerült. Ennek magyarázata az volt, hogy a skótok többre tartották a status quo áldásait annál, hogy kockáztatták volna az eredményeket egy bizonytalan elszakadási kísérlettel.

Őket a Brit Birodalom tette világhírű kereskedőkké és iparosokká, és a régi, önálló Skóciát kisszerűnek látták. Attól féltek, ha újra létrejön, visszacsúszhatnak ebbe az időszakba.

Változást a hanyatlás jelentett. Ekkor ugyanis, ahogy írtam, az iparnak komoly állami segítségre volt szüksége a talpon maradáshoz. Az eltartottság komolyan sértette a skót nemzeti büszkeséget, mégsem ez volt a fő szempont, hanem a gazdasági racionalitás: ebben a korban sem tudott felerősödni a skót nacionalizmus, hiszen a skótok tudták, hogy egyedül nem boldogulnak. Így tehát megfigyelhető, hogy az önállósodás támogatását nem elsősorban a politikai szempontok vezérelték, hanem annak mérlegelése, vajon önállóan mire menne Skócia. A nagyipar, hiába teremthetett volna nagy támogatottságot elviekben az autonómiának, erre nem volt képes, hiszen amikor fejlődött, akkor féltették a skótok a változástól, amikor hanyatlott, akkor pedig szükség volt az egységre a fenntartásához. Így a kérdés a XX. században némiképpen az ipar túszává vált, és akkor tudott „kiszabadulni” igazán, amikor Margaret Thatcherék lecsökkentették annak jelentőségét.

3.3. A Skót Nemzeti Párt és az északi-tengeri olajkincs

A Skót Nemzeti Párt 1934-ben alakult több nacionalista csoport egyesülésével. A párt célul tűzte ki a skót függetlenséget. Azonban több, mint harminc éven át nem sok sikert aratott. 1966-ban, viszont az SNP képviselőt juttatott Westminsterbe, ám ez csak kisebb fellángolás volt. Ahhoz, hogy komolyabban vegyék a pártot, mindenesetre elégnek bizonyult, és ennek fontos szerepe lett a következő évtizedben.

Az Északi-tenger mélyén olajat találtak az 1970-es évek elején, és az új lelőhelyek olyan területeken voltak, amelyek nagyobb része egyértelműen Skóciához tartozott. A kitermelés megszervezése, lebonyolítása mégis a londoni kormány által lett megszervezve. A londoni kormány nem kívánta megvárni azt, hogy brit cégek fejlesszék ki a kitermeléshez szükséges eszközöket, és nemzetközi nagyvállalatokra bízta a kincs kiaknázását. Skócia lakosai viszont úgy érezték, a jövőjüket herdálják el, és nagyobb beleszólást akartak az olaj kitermelésének módjaiba.³²

Az Skót Nemzeti Párt kampányt indított *It's Scotland's oil*, azaz Ez Skócia olaja néven. A törekvések, amelyek az SNP visszaszorítását célozták, eredménytelennek bizonyultak a fejlemények tükrében. A vita jelentőségét természetesen növelte, hogy 1973-ban kitört az olajválság és az olaj ára komoly mértékben megemelkedett. A skótok

³² Oliver 2009: 463-464.

jelentős része így vagy úgy, de szeretne volna megszerezni az ellenőrzést az olaj felett, így az SNP 1974-ben erős eredményt ért el. Az olajmezők elhelyezkedését mutatja az alábbi ábra:

6. ábra: Az Egyesült Királyság olaj- és gázmezői (fekete, ill. fehér színnel jelölve)

Forrás: Energy Institute é. n.

A devolúcióval már eddig is foglalkozó munkáspárti kormány, amely meg kívánta fékezni az SNP erősödését, önálló Skót Parlamentet ajánlott fel a régió számára. A tervről 1979-ben írtak ki népszavazást, azzal a kitételrel, hogy a Parlamentnek meg kell szerezni a teljes szavazókorú lakosság 40%-ának támogatását. Noha a többség favorizálta az új testületet, a 40%-ot nem sikerült elérni. A kudarc meglepte az SNP-t és visszavetette a devolúció kérdését. Az 1979-es választásokon a nacionalisták erősen visszaestek, és egy időre elvesztették a rájuk az 1970-es években jellemző komoly szerepet. A devolúciót a hatalomra kerülő konzervatívok ellenezték, így a kérdés az 1990-es évek második feléig nem merült fel komolyabban.

3.4. Az ipari volumen csökkenésének hatása az 1980-as években

Margaret Thatcher alatt az ipar állami támogatását erőteljesen megnyirbálták. Ezzel a hagyományos skót nagyipar jó része csődbe jutott. Az évtized végére a szektor jóval kisebb volt, mint 1979 előtt, és magántulajdon jellemezte. Emellett természetesen nagyon magasra ugrott a munkanélküliség is, ahogy a 2. fejezetben levő esettanulmányban írtam.

Mi volt ezen történéseknek a hatása? Nos, a skót önrendelkezés támogatottsága csendben, de határozottan erősödött. Az SNP csak nagyon lassan erősödött, de a mélyben két tényező is a devolúció malmára hajtotta a vizet. Az egyik, hogy az ipar leépülése, noha nagy károkat okozott, azzal járt együtt, hogy Skócia már nem függött a pénzügyi segíelyektől. Ez erősítette azt a tudatot, hogy képes lehet önállóan is boldogulni, illetve nem veszít semmit a függetlenséggel. A másik, hogy a thatcheri gazdaságpolitika azt üzent a skótoknak, hogy amennyiben el akarják kerülni, hogy kívülről jött döntésekkel rontsák a gazdaságuk helyzetét, amelyek nem veszik figyelembe a helyi sajátosságokat, akkor nagyobb autonómiát kell majd kiharcolniuk maguknak.³³

Fontos megemlíteni emellett, hogy az olajkincs jelenléte és folyamatos kiaknázása szintén azt üzent a skótoknak, hogy gazdaságuk önállóan is életképes lehet.

3.5. A skót kormány jelenlegi jogkörei

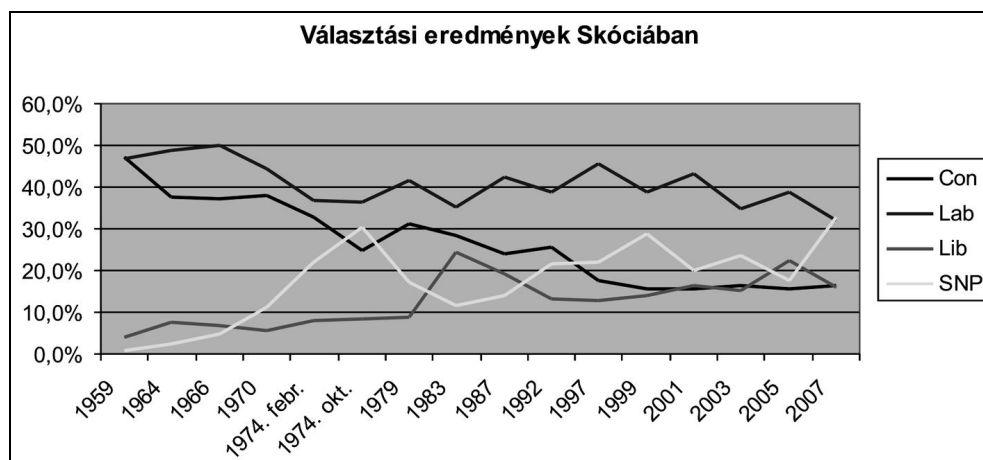
Mikor 1997-ben a Munkáspárt Tony Blairrel visszatért a hatalomba, a skótok tele voltak reményekkel és elvárásokkal az új kormány felé. Blair a választásokon önálló Skót Parlamentet ígért. Erről a William Wallace által megnyert stirlingi csata 700. évfordulóján, 1997 szeptemberében már népszavazást is tartottak. A skótok több, mint

³³ Harkányi 2009: 96-97.

háromnegyede szavazott az új testület megalakítására, amelyet először 1999 májusában választottak meg, és 1999. július 1-én állt fel. A választást 1999-ben (és 2003-ban) a Skót Munkáspárt nyerte meg, és az SNP lett a második. A kormány a Munkáspárt és a liberálisok koalíciójával jött létre.

A Skót Parlament jogköreit negatív felsorolással adták meg, azaz azokat a területeket sorolták fel, amelyek a brit kormány irányítása alatt maradtak. Természetesen ezek közé tartozik az alkotmány, a külügy (és az Európai Unióval folytatott viszony), a védelmi és a nemzetbiztonsági ügyek. Gazdasági szempontból nézve a skót kormány jelenlegi hatásköre igencsak korlátozottnak minősíthető. A brit kormány felügyeli például a pénzügyi és gazdasági ügyeket, az ipart és a kereskedelmet, az energiaügyeket, a szociális ügyeket és a foglalkoztatáspolitikát is. Mozgástere gazdasági téren a következő területeken van a kormánynak: az önkormányzati gazdálkodás, a szociális munka és a hajléktalankérdés, a gazdaságfejlesztés, és az ipar- és kereskedelem-támogatás terén. A felsorolás közösnek tűnő elemei között nincs ellenmondás, ugyanis ezeken a területeken a büdzsé felhasználásával lehet ráhatása, de a brit kormány intézkedéseinek nem mondhat ellent. A költségvetés több, mint 14 milliárd fontos volt az önálló gazdálkodás kezdetén, ám lehetőség nyílt például helyi adók kivetésére is. Fontos még megemlíteni, hogy a személyi jövedelemadó kulcsa Skóciában 3 % eltérést mutathat a brit kulcshoz képest, és a különbség a skót költségvetésbe áramolhat.³⁴ A XX. század végére tehát Skócia visszakapta parlamentjét, és nagyobb önállósággal nézhetett a XXI. század elébe, mint 1707 óta bármikor.

7. ábra Választási eredmények Skóciában 1959-2007

Forrás: Harkányi 2009: 95.

³⁴ Apáti – Györi 2002: 189-191.

3.6. Tervek a skót kormány jogköreinek kiszélesítésére

A devolúciós folyamat azonban nem állt meg. A skót kormányt 2007-től ugyanis az SNP vezeti, 2011-től ráadásul abszolút többsége van a parlamentben. Ez egyértelmű jelzésnek számít, hogy van igény a folyamat folytatására. A következő részben a függetlenségen és a költségvetési „függetlenség” megszerzésén kívül még két opciót is bemutatok, amelyekről szó van: az egyik egy bizottság ajánlása, a másik jelenleg törvényjavaslat a londoni parlamentben.

3.6.1. A jelenleg tervezett Scotland Bill

A jelenlegi Scotland Act (Skóciáról szóló törvény) 1998-as. Miután azonban az SNP megnyerte a 2007-es választást, népszavazást kezdeményezett a függetlenségről 2010-re. Kisebbségi kormányként ezt nem tudta megvalósítani, ezzel párhuzamosan a Munkáspárt viszont bizottság létrehozását kezdeményezte a további devolúcióról (Calman-bizottság.) A bizottság javasolta a skót költségvetés növelését, a pénzügyi irányítás kiterjesztését és az önálló hitelfelvételt, de kevésbé radikális, mint a közéletben megvitatott többi elképzelés, ezért az SNP ellenzi.³⁵ A törvényt 2010-ben nyújtották be és jelenleg, 2012 márciusában a Lordok Házában való megvitatás szakaszában van, Scotland Bill 2010-2012 (Skóciáról szóló törvényjavaslat, 2010-2012) néven, elfogadása esetén (ami a három nagy brit párt támogatása miatt biztosra vehető) a Scotland Act 1998 kiegészítése lesz.

3.6.2. A függetlenséggel járó kérdések

Az esetleges skót függetlenséget gazdasági szempontból sokan támogatják, de sokan utasítják is el. Mindkét oldalon komoly érvei vannak, hogy miért is lenne jobb avagy rosszabb Skóciának, ha teljesen külön gazdálkodást folytatna. A függetlenség és a később említendő, úgynevezett „devo-max” között gazdasági szempontból azonban csak néhány különbség van, ezért itt ezekkel foglalkozom.

A legfontosabb talán a valuta kérdése. Alapvetően három lehetőség áll a skótok előtt: az egyik az euró bevezetése, amely az adósságválság miatt jelenleg nem jöhet szóba, noha hosszú távon az SNP célja annak bevezetése. Marad tehát az önálló valuta és a font sterling megtartása. A skótok a pénzügyi válság közepette nem lelkesednek a font feladásáért, így a skót kormány célkitűzése alapvetően annak megtartása az esetleges függetlenség után. Ez azonban nem nyeri el a brit pártok tetszését, amelyek nem kívánnák

³⁵ Taylor 2011: 2., 7-8.

valutájuk megosztását több ország között.³⁶ Felmerülhet, hogy – az európai valutaunió legújabb terveihez hasonlatosan – Skócia vállalná a költségvetési fegyelmet és a Bank of England felügyeletét, mintegy kívülről megtartva a jelenlegi közös valutát.

A másik fontos kérdés az Európai Unióhoz való viszony. Az SNP határozottan Európa-párti platformot követ, és azt állítja, a szétválást a közösségen belül is meg lehetne oldani. Így nem lenne szükség csatlakozási tárgyalásokra sem, valamint Skócia megörökölné a kimaradási jogot is az eurózónából. A függetlenség ellenzői viszont azt mondják, Skóciának újra be kéne adni a jelentkezést, és így hosszú évekre kimaradna a közösségből, ráadásul, mint újonnan felvett tagnak, kötelessége lenne az euró bevezetése, amely – mint említettem – jelenleg nagyon népszerűtlen lehetőség Skóciában. A jogi helyzet egyik oldal kezébe sem ad megdönthetetlen érveket ebben az esetben.³⁷

3.6.3. A „devo-max” – önálló költségvetést Skóciának?

A függetlenség mellett az SNP köreiből felmerült egy másik javaslat is, az úgynevezett „devo-max”. Ezt „maximális devolúció” névre fordíthatnánk, és azt jelentené, hogy a skót költségvetés teljesen elkülönülne a Westminsterben elfogadott büdztől. A kérdés alapvetően arra világít rá: vajon Skócia előnyös helyzetben van azáltal, hogy megosztva kezeli a „kasszát”, avagy hátrányba kerül vele? Többen elutasítják a külön költségvetést, mondván, hogy az hátrányos lenne Skóciára nézve. Ennek az érvelésnek az alapja az, hogy a közös költségvetésből Skócia, mint gazdaságilag fejletlenebb régió, kedvezően részesül. Mások viszont az olajkincs szerepét hangsúlyozzák, és azt mondják, Skócia annak szabad felhasználásával gazdagabb lehet, mint az Egyesült Királyság részeként. A „devo-max” opciót a közvélemény nagyobb része jelenleg támogatja. Éppen ezért folyik heves szócsata a brit és a skót kormány között: előbbi ragaszkodik ahhoz, hogy csak egy kérdést tegyenek fel majd a népszavazáson, míg az SNP vezetése azt szeretné, ha a „devo-max” opció is a szavazólapra kerülne, így az első kérdés kudarca esetén is valószínű volna, hogy Skócia megszerezheti a teljesen önálló költségvetés megalkotásának jogát.³⁸

³⁶ Kirkup: Independent Scotland 'would lose the pound'. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/scotland/scottish-politics/9011548/Independent-Scotland-would-lose-the-pound.html>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

³⁷ Taylor 2011: 4.

³⁸ Bolger: Focus on independence – not ‘devo max’. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e2a5e1fa-fda6-11e0-b6d9-00144feabdc0.html#axzz1jFvDG9I4>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

3.6.4. A „devo-plus” – egy új javaslat

A Calman-bizottság munkájával elégedetlen liberális demokraták kezdeményezést indítottak egy külön javaslat kidolgozására. Végül a Reform Scotland (Reformáljuk meg Skóciát) nevű szervezet tette közzé javaslatait, amelyet általában csak „devo-plus”, azaz „devolúció plusz” néven emlegetnek. A javaslat radikálisabb a Scotland Bill 2010–2012 javaslatainál, de nem éri el a „devo-max” alatti jogosultságokat. A javaslat szerint szinte minden adót a skót kormány szedhetne be területén az ÁFA és a társadalombiztosítás kivételével. Ez azt jelenti, hogy az olajjövedelmek felhasználását, a személyi jövedelemadót és a vállalati adót is a skót kormány határozhatná meg, ezzel jelentősen nőnének a jogkörei. A javaslatot a három nagy brit párt skót szárnyaiban sokan támogatják. Az SNP sincs kategorikusan ellene, de egyértelműen ennél radikálisabb megoldások híve, hiszen a célja Skócia függetlensége.³⁹

3.7. A vita összegzése; kitekintés

A javaslatok bemutatása alapján látható, hogy a célok, amik az SNP-t és a másik három fő skóciai pártot jellemzik, gyökeresen eltérőek: előbbi a függetlenségért kampányol évtizedek óta, míg utóbbiak folyamatos engedményekre kényszerülnek, megpróbálván megállítani az SNP erősödését. Ezúttal azonban, előreláthatóan 2014-ben a skótok vehetik majd kezükbe sorsukat, és hozhatják meg a függetlenségről szóló ítéletüket. Amennyiben nem támogatják, az SNP előreláthatóan mindent megtesz majd azért, hogy minél inkább növelje az edinburghi kormány hatáskörét (különösen például az olajjövedelmek felhasználása terén). Amennyiben Skócia a függetlenséget választja, komoly tárgyalások határozhatnak a fentebb említett vitás kérdésekről. Egy független Skócia gazdasági szerepe tehát jelenleg még nem határozható meg és elemezhető pontosan.

³⁹ Johnson: Scottish Tories at loggerheads over 'Devo Plus' campaign.
<http://www.telegraph.co.uk/news/politics/9111689/Scottish-Tories-at-loggerheads-over-Devo-Plus-campaign.html>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

Összegzés

Zárszóként azokról a következtéseimről számolnék be, amelyeket a dolgozat írása közben vontam le: először általánosan, aztán a skót gazdaság szerepéhez kötődően.

A skót gazdaság fejlődéséről képet kaphattam a dolgozat megírása során. Először is kiemelném, hogy erős benyomást hagyott bennem az a tény, hogy Skócia fiai a történelem során gazdasági szereplőként létszámukhoz képest milyen nagy súllyal voltak képesek megjelenni: először kereskedőként, majd iparosként is. Hatásuk a gazdaságtörténetre megkerülhetetlen azok számára, akik a brit gazdasági fejlődést elemzik.

Második általános észrevételem a következő: a skót gazdaság kihívásai remekül foglalhatók bele gazdasági ciklusokba. Mihelyt egy ágazat lehanyatlott, mindig ott volt az új lehetőség, és a skótok képesek is voltak a váltásra. A dohánykereskedelmet a textilipar, majd a hajógyártás követte. Egyszerre sosem voltak a zeniten, de együtt képesek voltak rá, hogy Skóciát aktívan a világgazdaság vérkeringésében tartsák. Az ipar hanyatlásával pedig – nem kis szerencsével – Skócia új lehetőséget kapott olajkincsei feltárása eredményeképpen. Kíváncsian figyelem majd, hogy a készletek kimerülését milyen új lehetőség követheti majd.

Következtetésem a skót gazdaság szerepéről nem adnak világos választ arra, hogy a skót választók vajon hogyan ítélik majd meg azt 2014 őszén. Két észrevételt azonban teszek. Az egyik, hogy a skótok körében akkor nőtt a nagyobb beleszólás iránti igény, amikor úgy érezték, hogy ezzel jobban járna gazdaságuk – tehát a romantikus nacionalizmusnak nem hagytak teret. Ezzel kapcsolatban több következtetést is levontam az egyes időszakok értékelésénél, az egyik az, hogy ennek a relatív értékelésnek nem volt köze ahhoz, hogy éppen fejlődő vagy hanyatló pályán volt-e a gazdaság, kivéve a komoly, sokszerű válságokat. A második észrevétel tehát az, hogy a válsághelyzetekben (a nagy gazdasági világválság és a világháborúk) a mérlegelést félretették, és általában az összetartás érzése nőtt az Egyesült Királyság többi népével. (Ez 2008–2009 során is így volt, a válság mélyebb pontjain csökkent a skót nacionalizmus támogatása, ez a csökkenés azonban csak rövid életű volt.) Tehát várakozásom szerint a népszavazás eredményére hatással lehet az, ha a világgazdaság mély válságba kerül az elkövetkezendő két és fél év során, ám jó eséllyel a skótok egyéni gazdasági mérlegelése fog arról dönteni, hogy az évtized végére Skócia önálló ország lesz-e.

Forrásjegyzék

Worldofmaps.net, é. n.: Map of Scotland (Overview Map, German).

Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland 2005: Map of Central Scotland showing the distribution of coal mines.

Goode, J. Paul 1908: *Tonnage of Ships Built on the Clyde, 1860-1907*. Chicago.

McCulloch, John Herries 1935: *The record of the Clyde shipbuilders during the past fifty years*. London.

Reports of Medical Officer of Health, Glasgow, General Register Office for Scotland é. n.: Glasgow's Population; 1801-2009.

Labour Force Survey, Office for National Statistics 2002: Percentage of unemployed working age people.

Energy Institute é. n.: UK Offshore Oil & Gas Fields.

Harkányi Ádám Máté 2009: A skót nemzet a devolúció előtt és után. In: Szarka László - Vizi Balázs - Tóth Norbert - Kántor Zoltán - Majtényi Balázs: *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban*. Budapest, 97.

Hivatkozott irodalom

Apáti Zsófia – Győri Szabó Róbert 2002: Devolúció és nemzeti identitás: Skócia, Wales. *Pro Minoritate* XI. 3. 175–202.

Bolger, Andrew: Focus on independence – not ‘devo max’. *Financial Times*. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e2a5e1fa-fda6-11e0-b6d9-00144feabdc0.html#axzz1jFvDG9I4>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

Devine, T. M. 1983: Highland Migration to Lowland Scotland, 1760-1860. *The Scottish Historical Review* LXII. 174/2. 137-149.

Egedy György 2011: *Nagy-Britannia története*. Budapest.

Dr. Grúber Károly 2000: Macbethől Sean Conneryig. A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata. *Magyar Kisebbség*. VI. 1. 175-212.

Harkányi Ádám Máté 2009: A skót nemzet a devolúció előtt és után. In: Szarka László - Vizi Balázs - Tóth Norbert - Kántor Zoltán - Majtényi Balázs: *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban*. Budapest, 92-110.

Ingram, Paul – Lifschitz, Arik 2006: Kinship in the Shadow of the Corporation: The Interbuilder Network in Clyde River Shipbuilding, 1711–1990. *American Sociological Review* LXXI. 2. 334-352.

Johnson, Simon: Scottish Tories at loggerheads over 'Devo Plus' campaign. *The Telegraph*. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/9111689/Scottish-Tories-at-loggerheads-over-Devo-Plus-campaign.html>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

Lorenz, Edward H. 1990: Towards A Theory Of British Economic Decline: The Case Of Shipbuilding, 1890-1970. *The Kellogg Institute Working Papers* 148. 1-37.

Kirkup, James: Independent Scotland 'would lose the pound'. *The Telegraph*. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/scotland/scottish-politics/9011548/Independent-Scotland-would-lose-the-pound.html>. (Utolsó letöltés: 2012. március 26.)

Oliver, Neil 2009: *Skócia történelme*. Budapest.

Parkinson, J. R. 2011: *The Economics of Shipbuilding in the United Kingdom*. Cambridge.

Reuss, Daniel 2001: *Glasgow - glory and decline of the major industrial city*. München.

Ritchie, L. A. 1992: *The Shipbuilding industry: a guide to historical records*. Manchester.

Robertson, A. J. 1970: The Decline Of The Scottish Cotton Industry. *Business History*, XII. 2. 116-128.

Taylor, Brian 2012: Towards A Theory Of British Economic Decline: The Case Of Shipbuilding, 1890-1970. *Edinburgh Europa Paper Series* III. 1. 1-14.